

Людмила САСІНА
кандидат економічних наук, доцент
Харківський національний економічний
університет ім. С. Кузнеця
м. Харків

СОЦІОЛОГІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СТАВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ ДО НАВЧАННЯ

Анотація. В умовах реформування українського суспільства істотні зміни відбуваються в соціальному інституті освіти. Його раціональному функціонуванню заважають вже відомі і нові проблеми (інституційні конфлікти). Метою дослідження є узагальнення ключових протиріч, які існують в сфері освіти, і визначення ставлення нинішніх студентів до навчання з використанням методу анкетування. Аналіз результатів опитування дозволив з'ясувати ряд принципових питань, які необхідно враховувати при формуванні стратегії і тактики функціонування освіти, щоб не допустити розвитку деструктивних процесів в Україні.

Ключові слова: освіта, студенти, інституційні конфлікти, анкетування.

Вступ. В умовах реформування економічної, політичної, культурної сфер в Україні змінюється само суспільство. При цьому серйозних трансформацій зазнає масова свідомість людей, особливо вразливою в цьому відношенні є молодь. Їй потрібно навчитись адаптуватись до нових реалій життя, сформувати і розвинути власне «Я», визначитись, на які цінності і норми орієнтуватись, які соціальні ролі виконувати. Для забезпечення позитивних змін в суспільстві, вирішення різних глобальних питань повинна вдосконалюватись сама людина.

Вихідні передумови. Ефективне функціонування будь-якого сучасного суспільства неможливе без повноцінної системи освіти. Освіта давно вже стала одним із визначальних факторів економічного розвитку, важливим інструментом політики держави. Зараз про необхідність реформування освіти говорять у всіх високорозвинених країнах. Проблеми освіти стають пріоритетними в програмах багатьох політичних лідерів. Освіта є вагомим фактором соціалізації, тому теоретичне і практичне дослідження протиріч в

цій галузі є актуальним. Усвідомлення існуючих проблем, що провокують конфлікти в освітянській сфері, дозволить знайти шляхи їх вирішення.

Предметно досліджує ці питання соціологія освіти – розділ соціологічної науки, який вивчає закономірності функціонування освіти як соціального інституту. Основи соціології освіти були закладені Е. Дюркгеймом і М. Вебером, які досліджували соціальні функції освіти, її зв'язок з економічними, політичними процесами. Пізніше Т. Парсонс запропонував вивчати освіту як інститут соціалізації.

Фундаментальні дослідження існуючих проблем в цій сфері проводять вітчизняні вчені: В. Астахова, К. Астахова, Л. Герасіна, В. Городяненко, К. Михайлова, Л. Сокурянська, П. Щедровицький та інші. Отримані ними висновки щодо виховання інтелектуальної еліти країни, рис соціального портрету студента ХХІ століття незмінно викликають підвищений інтерес читачів, хоча в нинішніх складних умовах тему не можна вважати вичерпаною. Тому її вивчення слід продовжувати в режимі моніторингу.

Постановка завдання. Метою даного дослідження є узагальнення ключових протиріч, що існують в освітянській сфері, і визначення ставлення нинішніх студентів до навчання з застосуванням методу анкетування.

Об'єкт дослідження: студенти і викладачі ВНЗ.

Предмет дослідження: стан навчального процесу у ВНЗ.

Задачі:

- висвітлення сутності ключових протиріч в освітянській сфері;
- визначення ставлення студентів ХНЕУ ім. С. Кузнеця до навчання.

Виклад основного матеріалу. Підхід, запропонований Т. Парсонсоном, переконує, що освіта – це, дійсно, унікальний соціальний інститут, покликаний розвивати, нарощувати людський потенціал, визначати суспільно-значимі цілі, світоглядні позиції громадян. З погляду на це, особливо важливою слід вважати роль освіти у формуванні системи життєвих цінностей, пріоритетів студентської молоді. Вирішення цих задач, без перебільшення, є конструюванням нинішнього і майбутнього суспільства.

Звичайно, звертають на себе увагу такі питання: чи тому і так навчають майбутніх спеціалістів, чи будуть затребувані їх знання, чи достатній рівень їх освіти? З іншого боку, актуальними, логічними і досі не кінця з'ясованими є інші питання: чи готові і чи бажають студенти отримувати фундаментальні знання, яка їх мотивація до навчання, чого вони очікують від ВНЗ, чи є знання для них цінністю? [1, с. 344-387]. Відповіді на ці питання дозволять визначити найбільш доцільні шляхи і напрямки удосконалення навчального процесу на рівні як ВНЗ, так і галузі в цілому.

Існуючі проблеми в сфері освіти можна охарактеризувати за допомогою поняття «інституційний конфлікт», під яким розуміється протиріччя (конфлікт) між існуючими і запроваджуваними інститутами (нормами, правилами). Результатом інституційного конфлікту може бути неефективна дія системи або її руйнація.

Причин такого конфлікту налічується декілька, але головна і очевидна – це протиріччя між сферою вищої освіти і ринком праці, між навчанням і роботою. Десятиліття назад ринок праці ще не був заповнений до кінця, тому студенти були зацікавлені в отриманні якомога більшого об'єму знань, щоб в подальшому мати конкурентні переваги на ринку праці. Тобто, сфера вищої освіти і ринок праці функціонували в режимі кооперації. Згодом ситуація в корні змінилась. Ринок праці переповнився і студенти усвідомили, що не має сенсу одержувати знання, які все-рівно їм не знадобляться. Таким чином, сфера освіти і ринок праці почали функціонувати в режимі конкуренції і напружена інтелектуальна діяльність на студентській лаві втратила сенс.

Ще один аспект інституційного конфлікту - це конфлікт між платною формою навчання і непотрібністю знань. Більша частина студентів навчається за контрактною формою, причому вартість її досить висока.

З урахуванням того, що ринок праці не пред'являє попиту на поглиблені знання, студенти розраховують на мінімальні вимоги до них з боку викладачів. Змінити цю тенденцію не представляється можливим. По-перше, якщо оцінювати знання об'єктивно, то потрібно виставляти

незадовільні оцінки майже всій групі. Але що при цьому скаже адміністрація такому принциповому викладачу? Відповідь очевидна: він погано навчає своїх студентів, тобто винуватим є саме викладач, а не студенти. Крім того, при загальному низькому рівні знань все-таки є відмінності між студентами. Відповідно, якщо хтось докладає хоч мінімальних зусиль, тому вже потрібно виставляти відмінну оцінку. В результаті ми випускаємо студентів з червоними дипломами, які насправді нічого не варті. Стикаючись з некомпетентними спеціалістами, ринок праці ще більше переконує нинішніх студентів і абітурієнтів в непотрібності напруженого навчання.

Інституційний конфлікт в сфері освіти проявляється також в зміні статусу і матеріального стану викладачів і студентів. Якщо раніше професура була авторитетною, впливовою, заможною частиною суспільства, а студентами ставали звичайні молоді малозабезпечені люди, то зараз все змінилось. Інституційний конфлікт між двома університетськими підсистемами – інститутом викладачів і інститутом студентства приводить до протистояння і боротьби замість ефективної взаємодії і кооперації.

Ще одним проявом інституційного конфлікту є невиправдане розростання сфери вищої освіти. З урахування того факту, що масовий продукт не може бути ексклюзивним, логічним є висновок: якість вищої освіти в ВНЗ об'єктивно знижується.

Як можна подолати негативні тенденції? Очевидно, що реформи системи освіти без радикальних змін на ринку праці результатів не дадуть. Сьогоднішнього студента не можна примусити добре навчатися, якщо знання йому не потрібні. Мотивацію студенту формує тільки та економіка, яка пред'являє попит на кваліфіковані кадри. Ця задача виходить за межі безпосередньо вищої освіти і, скоріше за все, буде вирішуватись в далекій перспективі.

Сьогодні ж ВНЗ на досить низькому рівні забезпечують масове одержання молодими людьми дипломів про вищу освіту.

При всьому різноманітті, суперечності і складності задач системи освіти, що виникають в останній час, головними все ж залишаються задачі навчання і виховання особистості та контроль за цими процесами.

Вирішення другої із поставлених в цьому дослідженні задач є логічним продовженням раніше вже виконаного нами дослідження щодо визначення соціотипового в образі мислення і поведінці нинішніх студентів [2, с.49-54]. Його результати були враховані при розробці анкети, за допомогою якої планувалось зібрати первинну інформацію щодо ставлення студентів до навчання. Збір інформації здійснювався шляхом опитування студентів II і III курсів різних спеціальностей ХНЕУ ім. С. Кузнеця. Анкетування було виконане в відповідності з програмою проведення соціологічного дослідження в 2017 році.

В якості гіпотези висувалось припущення про існування переліку об'єктивних (зовнішніх) і суб'єктивних (внутрішніх, ментальних) чинників, що визначають нинішній стан навчального процесу у ВНЗ. З'ясування, які саме з них в найбільшій мірі впливають на якість освіти, дозволить обґрунтувати конкретні заходи.

Студенти II - III курсу вже мають достатній досвід навчання в університеті, здатні назвати позитивні і негативні риси цього процесу, визначились з власними переконаннями стосовно життєвих цінностей. Тому вивчення їх думок щодо різноманітних аспектів діяльності університету ми вважаємо доцільним. Зняття низки протиріч сприятиме переходу ХНЕУ ім. С. Кузнеця на новий рівень розвитку в відповідності до визнаних світовим співтовариством стандартів якості в області освіти.

Далі приведемо аналіз відповідей студентів на питання анкети.

Ключові питання і відповіді на них виглядали таким чином:

1. Назвіть 3 цінності, які найбільшою мірою визначають світогляд і поведінку сучасної молоді.

Аналізуючи відповіді студентів на дане питання, можна зробити висновок, що світогляд і поведінку сучасної молоді в основному визначають:

- матеріальне забезпечення;
- спілкування з певним соціумом;
- ступінь самореалізації.

При цьому більше 65% опитаних вважають, що провідними факторами, які впливають на погляди і поведінку сучасної молоді є моральні цінності, а саме, особисті відносини, які визначають: любов, дружбу, сім'ю, підтримку близьких і т.д. Також, приблизно 10% вважають найбільш важливими цінностями вихованість і справедливість.

2. Як Ви вважаєте, чи можна без вищої освіти досягти успіху в житті?

Очевидним є факт: більше 70 % опитаних студентів вважають, що не маючи вищої освіти все ж можна досягти успіху в житті. Виходячи з цього, можна припустити, що, швидше за все, вони вважають, що досягти певних кар'єрних висот можна за допомогою родинних, дружніх зв'язків, власних інтелектуальних здібностей, везіння, удачі і т.д. При цьому, понад 20% вважають, що саме освіта є запорукою успіху у всіх справах.

3. Які фактори, на Вашу думку, можуть, в першу чергу, перешкодити людині здобути вищу освіту?

Аналізуючи отримані відповіді, можна зробити висновок, що головна причина, яка може перешкодити людині здобути вищу освіту – це відсутність матеріальних коштів (так вважають більше 77%). Швидше за все, респонденти пам'ятають, що людський капітал є елементом людського потенціалу сучасної ринкової економіки України. Концепція людського розвитку передбачає створення державою і суспільством умов для розширення можливостей людей прожити довге та здорове життя, отримати досить високий рівень освіти, мати матеріальні ресурси для гідного життя. Виходячи з цього, більшість вважає, що в сучасному світі матеріальні засоби відіграють одну з центральних ролей. При цьому, близько 30% студентів вважають, що, в першу чергу, може перешкодити отриманню освіти у ВНЗ недолік знань, а також відсутність у молоді інтересу до вищої освіти.

4. Оцініть у відсотковому співвідношенні (від 100%) найбільш ймовірні цілі вступу студентів до ВНЗ.

Аналіз отриманої інформації дозволяє зробити висновок: близько 70-80% студентів вважають, що найбільш ймовірною метою вступу студентів до ВНЗ є отримання документу про вищу освіту. Ще з радянських часів сформувався стереотип, що головне – це отримати диплом. Неважливо, який ВНЗ закінчувати, важливо – мати документ.

Також в межах від 10 до 30% студентів вважають, що люди вступають до ВНЗ для отримання знань у певній сфері (визначають ступінь важливості в 80%).

5. Що для Вас зараз вища освіта?

Більшість студентів вважає, що отримавши вищу освіту, людина забезпечує себе і формує основу особистісного становлення.

Це пояснюється тим, що освіта означає безперервний процес розвитку і саморозвитку особистості на всьому протязі її життєдіяльності.

Також 10% вважають, що отримання освіти – це отримання диплому і ще 10% вважають, що освіта необхідна для того, щоб навчитися спілкуватися з різними людьми.

6. Оцініть за 5-бальною шкалою ступінь актуалізації (усвідомленості) студентами потреби в знаннях.

В цілому приблизно 80% студентів мають низький ступінь усвідомленості потреби в знаннях. Як вже було з'ясовано в попередніх питаннях, більшість навчається з метою отримання диплому (документу про вищу освіту). При цьому тільки 20% мають достатньо усвідомлену потребу в знаннях, які планують отримувати у ВНЗ, і лише 10% мають високий рівень потреби у знаннях.

7. Назвіть 3 найбільш характерні риси якісної освіти.

В цілому всі студенти мають схожі думки стосовно якісної освіти. Вони вважають, що критерієм якісної освіти є можливість застосування теоретичних знань на практиці, високий рівень кваліфікації викладацького

складу, доступне подання матеріалу, вміння зацікавити студентів предметом. При цьому також фактором, який впливає на якість освіти, на думку деяких студентів, є така організація навчальної роботи, яка передбачає їх активну участь в дискусіях, семінарах, що забезпечує розвиток мислення.

8. Оцініть якість освіти в ХНЕУ ім. С.Кузнеця.

Здобувши за 2 - 3 роки навчання у ВНЗ певні знання, вміння та навички, студенти оцінюють рівень освіти в ХНЕУ ім. С.Кузнеця як високий (так його оцінили від 50 до 70% респондентів). При цьому 20% вважають, що якість освіти в університеті знаходиться на середньому (достатньому) рівні. Швидше за все, це викликано тим, що деяким студентам буває не зовсім зрозумілою сутність запропонованого матеріалу або неприйнятною форма його викладення. Також це може бути пов'язано з графіком навчання, до якого не всі можуть адаптуватися.

9. Які фактори, на Ваш погляд, мають найбільший вплив на якість освіти?

Аналіз відповідей показав, що значною мірою впливають на якість освіти у ВНЗ методи викладання. Методика повинна забезпечувати реалізацію принципів дидактики, а саме: зв'язок теорії з практикою; систематичність та послідовність у підготовці фахівців; активність та самостійність студентів у навчанні; поєднання індивідуального пошуку знань з навчальною роботою в колективі; поєднання абстрактного мислення з наочністю у викладенні матеріалу і т.і. При цьому 22% респондентів вважають, що на якість освіти впливають: система оцінювання, навчальна програма, особисті якості студентів, вид ВНЗ.

10. Назвіть 3 позитивні риси навчального процесу в ХНЕУ ім. С. Кузнеця.

В цілому студенти вважають позитивним фактом надану їм можливість самим проводити дослідження в конкретній галузі знань і самостійно робити висновки. При цьому в процесі навчання для студентів доступним є широкий спектр теоретичної інформації, а також велика практична база.

Крім того, визначальною рисою якісного навчального процесу в університеті є оснащення багатьох аудиторій устаткуванням, що забезпечує застосування сучасних інформаційних технологій.

Студенти позитивним фактом вважають можливість навчатися за межами країни, що дозволяє отримати колосальний досвід, нові знання, вміння, навички.

11. Вкажіть основні переваги підготовки фахівців на Вашому факультеті.

Більше 60% студентів вважає, що вони на заняттях одержують теоретичні знання високого рівня. При цьому до 30% студентів вважають, що заняття на факультетах університету забезпечують високий рівень практичної підготовки (вважають близько 10% студентів), вчать швидко реагувати в нестандартних ситуаціях (вважають близько 10% студентів), мотивують студентів до саморозвитку (вважають близько 10% респондентів).

Ці дані свідчать про те, що люди за своїми характеристиками зовсім різні. Комусь певні завдання даються легко, для когось – це шлях до саморозвитку, а для когось – це урок, що вчить долати серйозні перешкоди.

12. Назвіть 3 негативні риси освітнього процесу в ХНЕУ ім. С.Кузнеця.

Найбільш помітним недоліком і негативною рисою освітнього процесу університету, на думку студентів, є високий ступінь навантаження і відсутність часу для культурного саморозвитку студентів і відпочинку. Також до негативних рис студенти відносять систему оцінювання знань, яка є непостійною і неефективною. Близько 20% студентів вважають, що в цілому занадто великий обсяг навчального матеріалу виділяється на самостійне вивчення. Не залишається непомітним і той факт, що знання переважно мають теоретичний характер, а студенти хотіли б більшого практичного спрямування.

13. Якою мірою виправдалися очікування студентської молоді від навчального процесу в ХНЕУ ім. С.Кузнеця?

Для більшості студентів ХНЕУ ім. С.Кузнеця (80%) очікування виправдались. Вони вважають, що навчальний процес спрямований на удосконалення не тільки існуючих власних умінь і навичок, а й на формування нових. Менша частина молоді (20%) відмічає, що навчальний процес має велику кількість недоліків та проблем, які потребують ретельного вивчення і вирішення.

14. Які з освітніх проблем найбільш актуальні, з точки зору студентів?

Аналіз показав, що близько 77% студентів незадоволені системою оцінювання знань. Ці відповіді пов'язані з тим, що при теперішній системі оцінювання встановлюється дуже високий рівень навантаження в навчальному процесі. Працювати доводиться на всі 200%, як вважають студенти, а зусилля при цьому оцінюються лише в частках балів.

15. Що необхідно змінити в організації та здійсненні навчального процесу в ХНЕУ ім. С. Кузнеця для підвищення його якості?

Всі студенти вважають, що для підвищення якості навчального процесу в університеті необхідно акцентувати увагу на їх майбутній практичній діяльності в певній галузі, тобто прив'язувати теоретичні знання до реальних організаційних і життєвих ситуацій. При цьому більше слід використовувати інтерактивні методи навчання, проводити різні наукові, творчі конкурси, а також необхідно раціонально розподіляти навантаження з різних предметів, крім того, бажано було б підвищити кваліфікаційний рівень викладачів.

16. Що необхідно змінити студентам в їх ставленні до навчального процесу для підвищення його якості?

Всі студенти вважають, що для підвищення якості освіти їм необхідно усвідомити важливість навчання в університеті, зрозуміти, чого вони зможуть досягти, маючи величезний багаж теоретичних знань і практичних навичок в тій чи іншій галузі знань, професії. В цілому при великому бажанні і розумінні важливості одержання знань для досягнення власних цілей, таких як отримання престижної роботи, кар'єрного зростання, студент здатен подолати всі труднощі. Таким чином, є необхідність студентам

налаштовувати себе на досягнення успіху, платформою для якого і є вивчення різних дисциплін, що задає потрібний ракурс і напрям руху до поставленої мети.

Висновки. Таким чином, в даному дослідженні був застосований соціологічний підхід до збору, обробки і тлумачення інформації про стан сучасної освіти і навчального процесу, зокрема. В якості респондентів виступили студенти – безпосередні учасники цього процесу. Аналіз наукових публікацій, а також узагальнення результатів власного опитування дозволили визначити ключові проблеми в сфері освіти, зрозуміти ставлення студентів до них, побачити, що їм подобається, а що – ні. Студенти відповідали щиро і намагались надати якомога більше інформації, яка буде корисною при вирішенні проблем підвищення якості навчання, як в конкретному університеті, так і в цілому в галузі. На наш погляд, подібні дослідження слід проводити регулярно, відстежуючи зміни в ставленні молоді до освіти. Це дозволить безпосередньо враховувати цю інформацію при розробці стратегії і тактики функціонування цієї галузі або оперативно вносити потрібні корективи, не допускаючи розвитку деструктивних процесів в Україні.

Використана література:

1. Студент XXI века: социальный портрет на фоне общественных трансформаций: монография / Нар. укр. академия:, Под общ. ред. В. И. Астаховой.- Харьков: изд-во НУА. 2010.- 408 с.

2. Сасіна Л. О. Визначення соціотипового в поведінці нинішніх студентів. Актуальные научные исследования в современном мире: XXII Междунар. науч. конф., 26-27 февраля 2017 г., Переяслав-Хмельницкий // Сб. науч. трудов, 2017.- Вып. 2 (22), ч. 8.-126 с.

Людмила САСИНА
кандидат экономических наук, доцент
Харьковский национальный экономический
университет им. С. Кузнеця
г. Харьков

СОЦИОЛОГИЧЕСКОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ ОТНОШЕНИЯ СТУДЕНТОВ К УЧЕБЕ

Аннотация. В условиях реформирования украинского общества существенные изменения происходят в социальном институте образования. Его рациональному функционированию мешают уже известные и новые проблемы (институциональные конфликты). Целью исследования является обобщение ключевых противоречий, которые существуют в сфере образования, и определение отношения нынешних студентов к обучению с использованием метода анкетирования. Анализ результатов опроса позволил выявить ряд принципиальных вопросов, которые необходимо учитывать при формировании стратегии и тактики функционирования образования, чтобы не допустить развития деструктивных процессов в Украине.

Ключевые слова: образование, студенты, институциональные конфликты, анкетирование.

Lyudmila SASINA
Ph.D., Associate Professor,
Simon Kuznets Kharkov National
University of Economics
Kharkiv city

SOCIOLOGICAL RESEARCH OF STUDENTS' ATTITUDE TO LEARNING

Annotation. Under the conditions of reforming the Ukrainian society, significant changes take place in the social institute of education. Its well-functioning is hampered by already known and new problems (institutional conflicts). The aim of the study is to summarize the key contradictions that exist in the field of education, and to determine the attitude of current students to learning using the method of questioning. The analysis of the results of the survey made it possible to clarify a number of fundamental issues that must be taken into account when forming the strategy and tactics of the functioning of education in order to prevent the development of destructive processes in Ukraine.

Key words: education, students, institutional conflicts, questioning.